
INTOARCERI

Constantin Virgil Negoita
Hunter University of New York
695 park Avenue
New York, NY 10021
www.hunter.cuny.edu

ABSTRACT. If by Postmodern we understand the restauration of the Premodern then Eliade and Blaga could be considered the most important philosophers of their century.

In modernitate, clădirilor le-au fost smulse zorzoanele, decorațiile cu îngerași, coloanele drăgălașe, și feronieria bogată. Aglomerările care cresc în orașele mari au lepădat treptat orice urmă de decorație, considerată ca fiind inutilă. Chiar tencuiala.

Modernul este cel mai vizibil în arhitectură.

Ca și postmodernul.

Recunoscând că nu toată lumea poate trăi în aglomerări lipsite de decorație, arhitectura a fost tentată să reintroducă zorzonul, și așa a devenit postmodernă. **Intorcându-se la trecut.**

În literatură, s-a întâmplat cam la fel. Premodernii se desfășurau amestecând realul cu imaginarul. În basm, Fat Frumos, ca să salveze domnița, suava, trebuie să omoare balaurul, capcaun, și pentru asta sfidează legile naturale.

Literatură modernă a renunțat la zorzoane, pentru că, a zis ea, așa ne dictează logica lui Aristotel. Romanul modern a refuzat să mai sfideze legile naturale, și a crezut că e bine să se uite la om așa cum îl vede cu ochiul trupului, natural, pervers, mai ales tulburat. Vasile este puternic, frumos, naravas, cam betiv. La o betie totală, sparge capul jandarmului, care îl arestează și îl bagă la puscărie. Ce poate fi mai real?

Intoarcerea magicului în proză, o inovație violentă, și neașteptată, a urmat nostalgiilor din arhitectură. Vasile, puternic, frumos, betiv, și în puscărie, ia un carbune, pe care cineva îl uitase din întâmplare, pe jos, desenează pe un perete un fel de corabie, se suie pe ea, și dispăre.

Așa s-a născut postmodernul. Amestecând realul cu imaginarul, restaurând prezenta zorzonului, reconsiderând basmul, absolut necesar omului sănătos. Așa cum spune și Chesterton, un postmodern vechi, într-o carte numită *Orthodoxy*, publicată acum un secol, în Anglia.

El reactionase cu indignare când literatura modernilor încercase să-l scoată pe Dumnezeu din imagine, declarându-l zorzon. Dacă tot nu există, spuneau ei, de ce să mai vorbim despre el?

Vazand ca modernul duce la saracie, postmodernul s-a separat si a zis, domnul Nietzsche a fost bolnav, sa nu ne grabim cu moartea lui Dumnezeu, s-ar putea sa nu fie chiar asa, sa-l punem la loc. E mult mai interesant cu doua taramuri, sa avem si casa in cer. Scapam de monotonie. Combinatia realului cu imaginarul aduce culoare. Ne poate face mai buni. Poate ca scapam de nevoia de violenta si pornografie, extrem de moderne. La urma urmelor, basmul este frumos, il iubesc si copiii, de ce sa-l abandonam? Pentru ca asa a zis domnul Proust? Pentru ca asa a vrut domnul Joyce? Pe noi nu ne intreaba nimeni ce vrem?

De cand pendulul istoriei se **intoarce** spre dreapta, majoritatea tacuta a religioșilor postmoderni a inceput sa vorbeasca. Aici in America fenomenul este si mai vizibil. Aici fictiunea bazata pe profetie se vinde bine. Am scris pe larg despre asta, in revista *Origini*, penultimul numar al anului 2004, unde am vorbit despre *Restaurarea Bizantului*, statul casatorit cu religia.

Modernul este de stanga, si postmodernul, de dreapta, este intoarcerea premodernului. Atunci cand pretinde ca e altceva, minte, nu mai e postmodern, este o smecherie moderna, care vrea sa ne pacaleasca. Si nu e bine.

Nu e bine sa ne lasam pacaliti, spune si Gertrude Himmelfarb in cartea sa ultima, *The Roads to Modernity: The British, French and American Enlightenments*. Iluminismul francez, presupus ca denunta superstitia, tribalismul si tirania, ca sa imbratiseze rationalismul, dreptul omului, si democratia, nu a reprezentat un salt intelectual important inainte.

Gertrude Himmelfarb crede, altfel decat francezii, ca revolutia americana nu a fost consecinta proiectului francez de iluminism. Francezii au avut un drum diferit, spune ea. Au incercat sa inlocuiasca religia cu cultul ratiunii, si, pana la urma, a invins cultul.

Facand religie din politica, cu statul in centru, francezii nu au accentuat libertatea, asa cum au facut-o americanii. Aceasta traditie a dat apa la moara tuturor dictatorilor mari - Napoleon, Mussolini, Hitler si Stalin.. Un impuls similar a transformat liberalismul american, in tot ce a putut fi mai rau.

Acum, cand cenzura impusa de liberalismul laic nu mai are vigoare, conceptele seculare, europene, apar in alta lumina, ruginite si perimate. Revizitandu-le nu inseamna ca dam apa la moara relativismului. Le revizitam pentru ca vrem sa scapam de erori. Toti credulii trebuie sa-si reviziteze conceptele asimilate necritic.

*

Toti cei ce-si pun intrebari in legatura cu posteritatea lui Eliade ar trebui sa tina seama de mediul in care a fost invitat sa rodeasca in a doua parte a vietii sale. Sigur ca fiecare vede ce vrea. Eu sunt impresionat de atitudinea sa postmoderna. Vazut prin lentilele mele, cele de azi, cred ca

Eliade intereseaza prin contributiile sale la intoarcerea premodernului. Asa este discutat in cercuri mai largi, depasind granitele limbii romane, tentante, sau ale anilor dintre cele doua razboaie mari ale secolului trecut, si mai tentante.

Sa ne plasam deci aproape de Iluminismul american, diferit de cel al francezilor, si sa vedem ce s-a intamplat in Germania, in secolul de care deabea am scapat.

Pentru mine, Rudolf Karl Bultman (1884-1976), profesor la universitatea din Magburg intre anii 1921 si 1951, ramane cel mai nefericit exemplu de protestantism. In scrieri ce s-au dovedit influente, el a argumentat ca mesajul Noului Testament ar trebui despuiat de conceptele sale mitice, irelevante pentru omul modern.

Paul Tillich (1886-1965), un alt profesor celebru german, mutat in America cand Hitler a venit la putere, in 1933, ajuns si el la Universitatea din Chicago, face (in *Theology and Culture*, 1959), urmatoarea marturisire:

"Eram convinsi ca numai in Germania putea fi discutata serios unirea Crestinismului cu mintea moderna. Amestec de limitare, aroganta si adevar. In secolul 19, nu eram departe de adevar cand spuneam ca teologia protestanta se identifica cu teologia germana. Stau marturie teologii americani de atunci, nenumarati, care studiau in universitatile noastre germane. Ei vorbesc cu mai mult entuziasm decat noi, despre teologii germani ai timpului lor. Aceasta perioada de glorie a fost inaugurata de Friederich Schleiermacher. Ritschl si scoala lui, raspandita, a adaptat teologia protestanta la mintea moderna. Cand marele sau discipol, Adolf Harnack, a publicat *Das Wesen des Christentums*, in anul 1900, aceasta carte a fost tradusa in mai multe limbi decat oricare alta, cu exceptia Bibliei, si gara din Leipzig a fost blocata de trenurile care o transportau peste tot. Reactia la teologia lui Harnack, a fost condusa de Ernst Troeltsch in Germania si Karl Barth in Elvetia. Nu e de mirare deci ca studentul german, din primele decenii ale secolului, a crezut ca teologia protestanta este tot una cu teologia germana. Si nu este uimitor ca asa a devenit un provincial. Provincia in care traia era importanta, independenta, si mare.

S-ar putea ridica intrebarea: de ce filozofia nu le-a schimbat atitudinea? Raspunsul e simplu: atitudinea filozofiei germane era aceiasi. Sigur ca nu se putea ignora faptul ca filozofia moderna incepuse in Italia Renasterii, in Franta lui Rene Descartes, si in Anglia lui John Locke. Se stia ca asa numitul secol al filozofiei, 18, avusese centrul in Franta lui Rousseau si Voltaire, si in Anglia lui Berkeley si David Hume. Se mai stia, deasemnea, ca savantii secolului 17 si 18 erau mai ales francezi si englezi. Dar toate acestea erau umbrite de filozofia lui Kant, de redescoperirile lui Spinoza, de Hegel, si de literatura lui Goethe. Este simptomatic, pentru aceasta stare de lucruri, ca aveam sentimentul - si aici vorbesc autobiografic - ca si Sheakespeare, prin traducerile lui Wilhelm von Schlegel, devenise proprietate germana. Si asta nu este tot. Cand, dupa mijlocul secolul 19,

filozofia scolii a pierdut din amploare, a aparut alt grup de oameni care au vrut sa determine destinele secolului: Schopenhauer, Nietzsche si Marx, urmati in secolul 20 de parintii Existentialismului modern, traducerile danezului Kirkegaard, criticismul cultural al elvetianului Burckhardt, antropologia lui Jaspers, si ontologia lui Heidegger. Se stia de Bergson in Franta si William James in America, dar erau considerati ca exceptii. Si impotriva lor statea psihologia, vienezul Freud, elvetianul Jung, si celelate scoli, crescute pe sol german. Din nou, exista sentimentul ca miscarea filozofica, cel putin dupa anul 1800, era centrata in Germania, asa cum odinioara fusese centrata in Grecia. Unde Grecii ajunsesera la sfarsit, nemtii faceau un nou inceput. In opinia noastra, motivul acestei superioritati evidente era dat de o anumita trasatura a filozofiei germane: incercarea de a uni, intr-o mare sinteza, mintea moderna cu Crestinismul. In esenta, deci, o filozofie a religiei, un Weltanschauung, o viziune a lumii, ca tot. Si noi dispretuiam orice filozofie care era mai putin decat asta.

Sigur, eram constienti ca literatura, poezia, si drama perioadei parasisera Germania si emigrasera in Rusia lui Gogol si Dostoievski, in Franta lui Flaubert si Baudelaire, in Suedia lui Strindberg si in Norvegia lui Ibsen. Insa ei erau disponibili in traduceri germane si pe scene germane, parte a lumii culturale germane, si contribuitoari ai interpretarii germane a lumii.

Apoi s-a intamplat ca la sfarsitul drumului filozofiei si teologiei germane, a aparut figura lui Hitler. In timpul emigrarii noastre, nu tirania si brutalitatea lui ne-au socat, ci inimaginabilul sau nivel de expresie culturala scazuta. Ne-am dat seama repede ca daca Hitler a putut fi produs de cultura germana, ceva trebuia sa fie rau cu aceasta cultura. Asta a pregatit emigrarea noastra, si deschiderea noastra catre o noua realitate. Nici prietenii mei si nici eu n-am mai indraznit, mult timp, sa ne mai amintim de ceea ce fusese mare in Germania trecutului nostru. Daca Hitler a fost rezultatul a ceea ce am crezut ca este singura teologie si adevarata filozofie, amandoua ar fi trebuit sa fie gresite. Am parasit Germania cu aceasta concluzie disperata. Cu ochii deschisi, cu privirea inca neclara, incapabili sa intelegem realitatea. Asa am venit in aceasta tara."

Dupa ce au venit, universitatile americane i-au ascultat si au dat din cap. Iluminismul american nu era croit dupa calapoade europene.

Iata ce scrie Tillich, in alta parte: "Mai intai, ceva trebuie spus despre caracterul particular protestant, al intelegerii omului si a situatiei lui neplacute. Principiul protestant (care nu este totdeauna eficace in predicile si invataturile bisericilor protestante) accentueaza distanta infinita dintre Dumnezeu si om, finitudinea omului, expunerea sa la moarte, si, mai ales, instrainarea si dependenta de fortele demonice ale autodistrugerii"

Mircea Eliade a fost chemat in America atunci cand scolile teologice americane, intoxicate de protestantismul german, cautau, din instinct, o iesire.

In prelegerile lui din Sorbona, din anii de dupa razboi, el predicase **intoarcerea** la ortodoxie: "Dumnezeu este liber sa se manifeste in orice forma, chiar in piatra si lemn...De fapt, ceea ce este paradoxal, inafara intelegerii noastre, nu este ca sacrul se poate manifesta in pietre si pomi, ci ca se poate manifesta, pur si simplu, ca poate deveni limitat, relativ...In consecinta, departe de a considera caile religiilor pagane (fetisuri, idoli, etc) ca etape false si degenerate in sentimentul religios al umanitatii ce zacea in pacat, pot fi vazute ca incercari disperate de a prefigura Intruparea. Intreaga viata religioasa a omenirii - exprimata in dialectica ierofaniilor - ar fi, din acest punct de vedere, simplu, o asteptare a lui Christos."

Nu stiu de alte incercari de al pune pe Eliade in contextul teologiei postmoderne americane, cu ochii **intorsi** spre ortodoxie. Cred ca ar merita sa existe.

*

Universitatile americane nu l-au chemat inasa pe Lucian Blaga, pentru ca nu au citit *Eonul Dogmatic*, publicat in 1931, si ramas netradus.

Acolo, Blaga scria asa. "Scormonind in cenusa istoriei, constatam ca teologia (cea crestina, caci despre ea este vorba in primul rand) a dat nastere la o seama de formule, care, privite mai de aproape, alcatuiesc un tip aparte de cunoastere: dogmele. In studiul de fata vom incerca sa aratam ca dogma, in afara de faptul de a fi formula metafizica, mai ascunde si un sens metodologic, care, lucru destul de curios - pana acum nu a fost remarcat indeajuns nici de filozofi nici de teologi."

Blaga cunoaste bine scoala protestanta germana. El il citeaza pe Harnack (*Lerbuch der Dogmengeschichte*, 1886), care sustine ca "pe la mijlocul veacului doi nu se putea inca sti care conceptie cristologica va invinge. Se stie in adevar ca intaii teologi, stangaci ca orice incepatori, nu s-au gandit la stabilirea celor doua naturi in persoana lui Isus Christos. Ei concep aparitia lui Isus fie in sensul ca omul Isus a dobandit printr-un dar de sus o 'demnitate' divina, fie in sensul ca natura omenesasca a lui Isus e numai o haina vremelnice imbracata de un oarecare spirit divin."

Parerea lui Harnack cere neaparat o corectura serioasa, afirma Blaga, primul filozof al Europei care a observat greseala scolii protestante germane, convinsa ca infinitul poate fi manipulat cu logica bivalenta. Primul care are curiozitatea sa se uite in jur si sa observe "deformarile pe care relatiile matematice (egalul, mai-multul, mai-putinul) le indura in cadrul infinitului." Blaga stia ca "deformarile acestea revin aproape intotdeauna la paradoxia fundamentala: o marime transfinita poate sa fie echivalenta cu o marime partiala a ei."

Il citise pe Cantor. Bultman si Tillich, nu. Provinciali, nu s-au gandit sa se uite la ce se intampla in afara provinciei lor. Vechea Europa nu a crezut

niciodata ca Europa cea Noua poate sa gandeasca independent, asa cum marturiseste Tillich, cu disperare.

Analiza lui Blaga devine si mai interesanta acum, cand informatica a devenit mai mult decat importanta, si studiile de inteligenta artificiala fac apel la logici care au renuntat la excluderea tertului, si accepta si altceva decat adevaratul si falsul.

Dau detalii intr-o carte intitulata *Fuzzy Sets*, publicata in 2000, tradusa de Editura Paralela 45, cu titlul *VAG*. Vorbesc acolo de Blaga, de cartea lui, si analizele lui de acolo, si spun ca o consider cea mai importanta productie filozofica a secolului de care deabea am scapat.

Intr-o alta carte, din 2002, *Post Modern Logic*, tradusa de aceiasi editura, in 2004, cu titlul *Logica Postmodernului*, mai spun ca daca era citita la timpul ei, *Eonul Dogmatic* ar fi impiedicat, sau macar ajutat la impiedicarea comunismului si nazismului.

In fine, mai amintesc o carte scrisa in limba romana, *Impotriva lui Mango*, publicata in 2004, un roman postmodern ancorat in realitatile unei universitati din New York. Un profesor, o bibliotecara si un grup de reporteri incearca sa descifreze secretele societatii moderne, dominata de diavola Mango, o ultima incarnare a logicii care exclude nuantele. Studentilor le sunt aratate, in mod sistematic, defectele abordarilor clasice, in desbateri care duc, treptat, la o definitie noua a postmodernismului, vazut ca o **intoarcere** la premodernului religios, asa cum sugerase in 1931 filozoful putin cunoscut, in cartea lui si mai putin cunoscuta, undeva la marginea Europei.